

КРИСТАЛИ

ЗАКОНИ, ПРОМЕНЕ, ВЕЧИТОСТ

Који класични закони физике још важе? Да ли еволуција још игра какву улогу у добу вештачког укрштања две врсте агрума? Која верска догма је још на снази? Ако је метафизика тек на издисају, да ли је Бог још жив? Модерна уметност – подсећа ли нас икако још на древну? Која савремена философија данас има снагу старих система? Да ли здрав разум још може да учествује у оцени стварности? Је ли емпирија још увек нешто на шта се наука може ослонити? Књижевност – има ли она још животног темеља, или је постала слушкиња херменеутике? Да ли је врхунац ликовне уметности концептуализам, који је *лејо* одбацио као сувишно? Да ли се на концерт нове музике може ићи без приручника за оправдање музике? Може ли се доживљај добити из упутства? Да ли је за продужетак врсте надлежна политика, макар и социјална? Да ли пресађено туђе срце заправо куца упркос смрти? Да ли је цар света ново, или вечито? Савремено или свремено? Стална на том свету само мена јест? А има ли мена неко окриље? Зашто би током целог свог постојања људска врста тражила *принцип*, ако би знала да принцип, дакле непромењиво, не постоји? У самом себи човек свих генерација, од вајкада, носи извесну непромењивост као трајни принцип живота. Нема смрти прапринципа. Прапринцип живи у нама у једноставним, али узвишеним формама. Писано је: вера и нада су међу првима. Али прва међу свима је она коју, завазда исту, као на почетку (без обзира на културу, религију, науку, уметност и метафизику), носи свако људско биће.

О ТУМАЧЕЊУ СВЕТА

Шта може, и ко, бити тумач неразумљиве, сакривене, непознате стварности у коју је људски род затворен као у чаробну кутију с хиљадама врата, а из које не може, не уме и не жели да изађе? Рационалност, како је схвата учено човечанство, и која је службени метод нашег истраживања света, заказала је. Појаве које се не могу укључити у широко схватање људи названо *здрав разум*, а, показало се, ни у *научни оквир*, који се наочиглед свих нас *проширује* већ више од сто година, само да би легално обухватио нове феномене света, појаве изван закона о природи које смо досад открили и о њима прозборили, такве су – да све више личе на интерпретације чудака, оних који су са себе збацили универзитетске одоре и огрнули се плаштемима магичара, а чије визије нису више сензационално продавање рога за свећу. Свет по себи није уопште чудан, чудна су наша уверења о свету! Како су фантастичне древне представе митских животиња које држе плочу Земље на својим леђима! Наше слике света су само модернизоване, а вероватно ће исто тако будућим генерацијама бити смешне. Другим речима, тумача увек мора бити, иако је Универзум заправо једноставан. Једино је јасно да се ниједно схватање не сме утемељити као апсолутно исправно, а остала одбацити и анатемисати, што се још увек чини.

СИЛЕ ТЕЖЕ

Материја стреми да заузме најнижи положај, дух највиши.

УДАР

Пази! Живиш, трудиш се, стараш, обављаш своје послове и дужности поштено, мирно, настојиш, опстојиш, чини ти се да си у равнотежио, или бар учинио подношљивим свој живот, не слутиш, не стрепиш, молиш се, трајеш, утонеш у свакодневно, кад, наједном, изненадно, као гром из ведре неба, онда кад ниси ни сањао, као разбојник иза ћошка, сретне те и муњом ошине те – срећан случај! Велик, леп, значајан догађај! Наједном те озари невиђени дар небеса и излије се на тебе добротинство Вишњег. Добио си поклон красан, угодан, узвишен, озарила те је она запуштена и заборављена лепша страна живота, о којој, оуглао на терет који вучеш као рага таљиге, ниси ни мислио, и ето – свануло ти је. Затекао те је, ослободио и узвисио радостан удар, теби лично је упућена и предата добра ствар! Ето... Зашто људи описују само изненадне несреће, неочекиване сломове, нагле, подле недаће и рђава збитија, шокове који им се изнебуха сруче на главу

и промене им живот на горе? Зар се обрнута ствар не може догодити? Зар се не дешава?

КРИСТАЛНА ПЛАНЕТА

Сањао сам свет у једном свемиру ван нашег, у једној кристалној галаксији, на једном небеском телу на којем није било ничег органског. Сва стварност се ту састојала од покретних кристала разних величина и разних облика. Неколико стаклених Месеца, поред веома удаљеног Сунца у облику ужареног правилног мултиедра, са безброј распознатљивих огњених огледала која се трепећући љескају у густо љубичастој и осребреној ноћи планете, обасјавали су глатко нестално тло и лабилне планине, бацајући донекле успорене зраке на миријаде вишеуглова оштрих ивица објеката у лету. Нису постојале константне боје, али гама је била мање-више уједначена, но нисам боравио тамо довољно дуго да уочим какве правилности у напросто симфоничној, чини ми се некако угођеној, игри разнобојних светлости, које су све биле одраз, без икаквог извора на овој невероватној земљи. Усред овакве нарочите динамике самих кварцних и седефастих тела, попут геометријски углачаних прозирних дијаманата који су ме окруживали са свих страна, није било тешко закључити да овде нема никаквог живота, да ту влада једноставно, за наше људско око, само фасцинантна ледена, стаклена пустош, вероватно од чистог угљеника и силицијумске грађе. Али, за оно времена колико траје један сан, пошто сам се и ја кретао захваљујући некој чудној енергији инсталисаној у мени, могао сам у понеким дискретним севовима, неуједначеним променама у брзинама појединих конгломерата и зрна кристала, по варљивом темпу светлуцања наспрамних блокова тела, што су се покатакд вртела у својим елегантним спиновима, одвраћајући своје изнијансиране шифре својим нераспознатљивим пошиљаоцима, схватити, да би се у овој хаотичној игри, која би се могла доживети и као тродимензионална музика немог стења, могла садржати нека артикулисана комуникација! Схватио сам да је ова турбуленција, коју је тумачила технички избалансирана суптилна кореографија, као у каквом масовном балету – скривена музика! Говор споразумевања, свуда у васиони, је само музика, музика и ништа друго. А ако постоји музика, постоји и хармонија. Музика, истинска музика, а не какафонија, је апејрон, Хигсово поље, тамна енергија, хранљива подлога света... Ови су фрагменти и спојеви минерала, грумење кристала, шљунак звезда, прожети и покретани свеобухватном *музиком сфера*, и

ова су мртва једињења или слитине међусобно контактирали, као што у слитини хармоније, у музичкој композицији међусобно саобраћају тонови, темпа, контрапункт, одсеци, ставови и тоналитети! Ја сам, дакле, као далеки сведок, одједном, свеједно како, био убачен у један разумни свет интензивног и кохерентног сагласја, који се апсолутно никако другачије не може окарактерисати него као смисао. Мада сам се будио у својој услед зиме добро ушушканој постељи, осећајући све тегобе свог тела и све материјалне надражаје спољних иритација које утичу на моје кости и месо, зато што у мени, хвала Богу, још увек кључа биолошки живот, схватио сам да су негде, на милијардама места у свесвету, ствари сложене тако, да, иако тамо зацело нема нечега што ми називамо животом, постоји, свуд, нешто што исто тако, или више, вреди колико живот и функционише као живот! А то је надкомуникација или, једноставно, смисао: свеобухватни и свеобухватајући дух.

ЕВОЛУЦИЈА

Муња, сан, еволуција, стихија... Осећам се лоше. Напољу је веома хладно, снег је нападао и смрзао се. Није никако за излазак. Спавао сам рђаво. Сањао сам немилосрдне снове. Непосредно смо расправљали Х. и ја. У мојим сновима ја сам вазда у позицији пропалог човека, остављен од свих, завађен са светом. Не знам зашто ме то прати, нисам одгонетнуо. Нисам био лош ни према коме. Ја сам се сâм мучио, јер нисам прилагођен овом свету. Ту су завладали и владају обичаји и начин живота са којим ја немам ништа, нити могу имати. Незадовољство није у мени, оно је импутирано споља, ја осећам свет као *незадовољавајући* у односу на нормалне, истинске потребе људског бића. Иначе, собом сам задовољан, јер не чиним ништа лоше, нисам ни Х. учинио ништа лоше, само сам се копрцао константно, у свету у којем нисам и не могу бити прилагођен.

Зашто теорија еволуције сматра да преживљава само прилагођен, да се тело, и психички део живог бића, усклађују са спољним притиском који (пошто све што је слабије од тог притиска пропада) надвладава и формира створења, људе, животиње и биљке само по свом захтеву, а према способности да се живот претвара у оно што приморавање хоће? Наводно, стихија, ваљда, зна шта хоће! Или, ако не, онда лудачки безглаво мења свет, а да ли се то може назвати напретком? Каже ли, дакле, еволуција да је свет настао из бесмисла, или да свет, овакав какав јесте, има смисла? Је ли еволуција попуштање свега слабијег надмоћи бе-

зумне природе, или природа има неки смер, циљ, и то још ка савршеном? Никакав смисао се не помиње у теорији еволуције. Или, можда, хаос, недостатак принципа, има смисла, што је нонсенс? Како недуховне ствари имају смер? Зашто би имале? Еволуција, дакле, поставља иста питања као и метафизика: како настаје логичан, леп универзум и мудар човек у њему. Зашто је онда прилагођавање некој смисленој сили ствар у којој нема духа? Ја то никада нисам разумео. Или еволуција има неки циљ, по настанку, постепеном, историјском, хронолошком, еволутивном, праволинијском, како каже Дарвин, по ком је смеру настао и хомо сапијенс? Како, зашто, по чијој замисли? По безглавом настанку ствари којима господаре силе не може настати разумно, суптилно, смислено биће са суперустројеном мисленом машином. Свако уношење било каквог смисла, чак најобичније логике, поништава пуку материјалистичку теорију, оно је еволуцији страно. Зашто та несумњива и настала, постојећа машина ствара дух, ако расте из стихије? Пут може бити само стихијски (без смисла и циља), или доследно смишљен, сврховит. *Tertium non datur*. Нема сврхе без намере, циља, смисла, све су то ствари које са нелогичном материјом немају ништа заједничко. Ако пак материја, као таква, садржи логику, и из ње настаје пут развитка, онда то опет није еволуција, него припада у целини домену духа. Шта је подстрек оваквог света у коме и философски, и физички, и биолошки влада (и то научно дефинисан) *антропијски принцип*? Опет парадоксално, овај принцип је поставила физика, као егзактно начело, а оно се односи на то да апсолутно све физичке теорије могу бити дефинисане као истине једино ако нису у супротности са чињеницом да је у свету егзистентан, створен и постоји, разуман човек. И еволуција је, дакле, ствар сврховита, иначе разума у свемиру не би било уопште, те је тако контрадикторан њен став који занемарује, не признаје и као изведену из биологије третира појаву духа. Не. Дух је примаран. Човек је примаран, смисао је примаран како год окренеш, а све духовне вредности и расцвет духа уопште у људском подручју створили су не прилагођени, него свету, стихији и друштву неприлагођени људи.

ОСНОВА ПРИРОДЕ И АРТЕФАКТА

У еротском пресудном моменту, у полном сусрету, у високом сексуалном узбуђењу, партнери скидају, отклањају све са себе, здеру и збаци са својих тела сву одећу, не само да би појачали страст и јаче осетили додир, него и зато што је љубав елементар-

на ствар живота, дата људима као таквима, голима, страна свему што је накнадни, спољни нанос.

ПТИЦЕ

Јутрос, у седам сати, пролетело је, нешто ужурбано и гракћући, јато врана небом изнад нашег блока улица, и то тачно са севера на југ. Помало узбуђено, или се мени тако чинило. Видео сам то неколико пута у дубоку јесен, у зиму. Да, једном у Земуну, у болници, кроз високе прозоре с погледом на Косу. То је занимљиво. Организовани лет велике групе птица, које нису селице, големог јата, с једног места на друго. Из неке потребе, инстинкта, обичаја, нужде, славља, није ми познато. То се дешава, не знам да ли редовно. Вероватно, али не лете птице увек тако да их ја видим. Ипак, приказ је вредан да се гледа, свеж, страстан, то је изворан дах правога живота, био он трагичан, радостан, застрашујућ, тријумфалан или уобичајен. Без обзира на узрок покрета и циљ, свакако спектакуларан, лет црног јата је њему самом и свакој јединки у њему, то се осећа, потпуно одређен, сигуран. Две-три хиљаде птица расутих у лету, с покличима! Какав догађај! Можда празник? Нешто свакако у чему има здравља, ако не одушевљења. Код људи би увек то била или литија, или ходочашће, или манифестација, или демонстрација, или интернација, или егзодус, или пут у пећи за спаљивање. У сваком случају, птице то чине сложено и без самомучења. Једна иста опруга покреће сав живот на Земљи, па ипак само људски сат откуцава уз шкрипу, гунђање, с дубоким раздорима у себи, с отпором, скањерајући се, или с егзалтацијом, и сваки часак му је неизvestан!

ПРОПАСТ СВЕТА

Немојте бити тако злослутни, тако унезверено жељни пропасти света! Неће вас спасти општа катаклизма, екпироза, у којој видите, ах, најзад, убедљиву једнакост себе са свима!... Не. Армагедон је симболична, луксузна чаша, напуњена и пружена свима, апотеоза опште, блиставе смрти свега. Не: ви морате испити само своју, обичну, горку чашу!... Не надајте се фајронту без плаћања рачуна. Треба да знате – свет и човек још су на почетку! Вама тек следи пролазак кроз још тежу, још суровију муку одржања, зла, беса, страха, злочина, труда, подвига, испаштања, смрти, кајања и поборе. Свет се срушио на ваша плећа. Ви сте рођени за послове Титана, а не за судбину мародера. Морате, колико год вам се то свиђало или не, извршити задатак човека. Морате прихватити, преузети на себе свој део обнове света и одговорити долазећој свеопштој бесмртности.

СПОЉЊИ СВЕТ

Спољњи свет је све оно што је изван нас, изван наше појединачности као микрокосмоса, изван наше личности, све оно што је вештачко, непотребно, измишљено, омама, квареж, худа плесан мисли и погубна акција, што није наша природа и наше место у свету, што није наш дух и наше добро.

Колико смо сами унешени у тај свет, колико смо иступили из сопства, одступили од својег унутрашњег путоказа и занемарили га, колико смо део спољњих збивања не од наше воље, него од уведеног, од морања, страха, глупости, од навике, од забуне и заблуде, од заведености и опонашања других?

Ко себи поставља ова и слична мерила, ова и слична питања, тек је постао човек. Он тек приступа оној тачки јединствености своје особе на којој људски створ размишља суштински о својој бити, о својој судбини и о својој дужности. О своме доприносу људском братству будућих времена.

БЕСНИЛО

На почетку ХХI века, на насељеном делу наше планете, на сваком месту, сваког часа, дешавају се најбруталнији акти насиља, убиства, мучења, масовне погибије, крвави сукоби и терористички акти с великим бројем жртава. Породично насиље, патолошки злочини, групна убиства без мотива, мучење деце и силовања, казнене експедиције и рушилачки походи... Човечанство је жртва беснила дезоријентације. Човек је побеснели пас.

БИЋЕ И РЕАЛИТЕТ

Непрестано хоћу да то искажем, не знам да ли ћу умети и сад. Оно што те највише окупира, сада, овог часа, оно што је у твојим мислима, осећањима, живцима, бризи, потреби, страху, глади, сада најјаче, доминантно, оно је твоја истина. Истина, дабоме тренутна, али ти си оно што си сад, живиш кроз сад. Споредно је шта је узрок твоје истине, варка, илузија или реалитет, стварност у конвенционалном смислу. Твој доживљај је стваран, ти имаш стварност свoga бића и ниједна стварност није од ње јача. Нема тебе у будућности, и онда ћеш бити само сад, нема тебе у прошлости, било те је само у ондашњем сад. Најобичније ствари су најтеже ствари, зато тешко могу да се објасне. Скроз си прожет неком муком или неким озарењем сад; разуме се није то твоја целина, није у коначном смислу ни твоја битност, твоје Биће, јер оно се простире на цео твој живот. Биће има континуитет кроз све просторвреме, оно је целина у твој одсечку реалитета који си ти, али теби припада и тресе те, или те узвисује, или те срозава, тај део

пламена који сад, овог тренутка лиже кроз тебе. Тај лист пламена, латица бокора твоје ватре, ивер твог живота који се сад запалио, огањ који те обузима свег, не може се, додуше, назвати друкчије него тренутак твојег бића. Али тренуци чине вечност. А Биће је флуидно, непостојано, оно је плазматично, трепереће, све у празнинама и максималним пуноћама енергије која се таласа, букти, пламти и премире као ти, бивајући константно у чистим прекидима, између инфинитезималних пауза, кад се цепа, да би наставило своје незамисливе мултидимензионалне облике... Ако овог часа интензивно мислиш на бистрину и дубину два комада угља њених очију, на висину тога чела, на пуноћу тих обрва, на божанствени аеродром између њеног носа и пресмело резаних њених усана, на Купидонов лук изнад загонетног осмеха уједно тужног и срећног, ако мислиш на начин који је близак лудилу, познању љубави и очајничке жеље да дотакнеш то лице, да загрлиш ту витку фигуру богиње која је и одевена у широке хаљине (сем голих руку) као свака богиња, онда је то твоја истинска, најчвршћа реалност. Не реалност бивања близу стварног, близу живог даха те жене, не, него реалност твоје имагинације, твог распознавања, реалност твоје страсти, реалност твоје душе. Тога тренутка ти си врхунац плама твоје сопствене буктиње и расипаш се у милијарде истинских варница, прштиш у свет као биће од садашњег света, са свим својим боловима и слашћу, и као биће оног вечитог света који се и састоји једино од таквих варница и ни од чега више.

UBI MORS GAUDET

Велики мештри смрти, који се још једини имају позабавити покојником, веле неки, јесу бивши студенти који су најдуже студирали медицину, те и немају шта помоћи својим пацијентима, јер су ти, скрстивши једном руке, са животом раскрстили савим... То је, наравно, потцењивање једне од најплеменитијих специјализација науке о телу човека, јер ова господа, како су то утврдили још Латини – на демонстрацијама с лешинама једини представиле свету аутентичну машинерију људског меса, костију, жлезда, марамичних скрама, жиља и иних огавних органа, чији рад животу хармонично омогућује сву славу и сву величину. Дете света морало је да отвори сат који је оно само, да види шта то куца унутра. У препуним амфитеатрима одржавају се вековима ови, некад театрални, концерти секцирања, где се тананом вештином скалпела открива студентима физичка композиција човека начињеног од блата; да би касније цењена наука, захваљујући познавању морбидне слузи наших црева и мозга, на нашу радост, знала шта нас боли и зашто. Ова лица у црном, од општинског

мртвозорника и надлежног физикуса, укључујући ту и форензи-чаре, до свих ових доцената, професора и примаријуса, патолога, одједном ће се заинтересовати за нас, често детаљније и брижљивије него ико целог нашег живота, наш род рођени, наша породица, родбина, пријатељи и душебрижници, да не помињем друге. Онда кад нам је то већ сасвим свеједно и ни у ком виду не може да нам служи, ови мртографи описаће нас у танчине и рећи о нама оно што сами нисмо знали, нити ћемо знати. Можда се ирониична смрт радује баш зато што тада често бива очигледно да су се узроци нашег упокојења могли заправо спречити, можда чак и док смо били морибунди, али кад нас зашију, доктори ће, на услугу животу, о тим сазнањима сигурно повести рачуна... Авај, свака идила траје кратко. Смрт и живот одлучили су да још више замрсе своје односе. Доктор Барнар, у далекој Јужној Африци, усудио се први да умирућем човеку пресади вештачко срце. Проблем је настао тек код кадаверичног пресађивања: како ће индивидуум да прими, а за цео свој преостали живот, тако екстраинтимно, дотад недаровано, нешто што је с дозволом узето од другог индивидуума кога више нема! Узети од човека, или дати човеку, знамо, није уопште лако. Али се ово збуњујуће дело науке, трансплантација, које плези језик целој еволуцији, морало десити, јер је пресађивач тачно увидео да се род одржава, у принципу, и у познатом детаљу, тако што једна индивидуа даје од себе силу* живота, да би је друга индивидуа прихватила и зачала нов живот, другу индивидуу, дакле самосталног човека, али у којем куца и нешто више од туђег срца! Наиме, нова индивидуа је *сва* од туђег живота, од туђих животā. Кад може да се усади цео целцати живот, што не бисмо могли да пресадимо један његов део. Питање прихватања туђег органа, иако биолошки сложено, остало је још само техничко питање. Аутопсија је као атракција (често оспоравана као светогрђе) замењена операцијом пресађивања туђег органа у тело живог човека, смрт је одступила барем за један корак, и то је, мислим, мали шамар, ако не и добра пљуска самој смрти. У сали с чувеним натписом изнад врата, натерана је смрт, која, уосталом, никад не одустаје, да се радује, али сада услед пуке чињенице да ће она добити измаклу јој жртву и тако, само нешто касније. Сад и свечани укоп, Боже ми опрости, кад се прималац органа најзад упокоји, морала би родбина даваоца да доживи као још једну сахрану свог покојника. У будућности, ако се настави та добра пракса да се од једног преминулог човека узима све што ваља, срце, плућа, јетра, бубрези, очи... изгубићемо се, и неће се уопште знати ко се заправо сахрањује, а коме је припало да му се живот продужи, и чија све породица треба да присуствује сахрани чове-

ка састављеног од делова разних индивидуа. Свечаности какве су наше, долазе дакле у сумњу, анатоми неће изгубити свој посао никада, просте обдукције биће увек потребне, али ми ћемо прихватити некадашњу истину да *крѷеж кућу држи*, и концерт скалпела добијаће све већу и већу лепоту, узвишеност и смисао. Казаће се: „*Земља јесте и у земљу ћеће се ојетї претворити* (у множини), *али пре тога бићеће ресурс за живої.*” Сви људи ће постати јединственије друштво, и доказаће се оно што ја лично одувек мислим: да индивидуа није у потпуности то, јер је, прво, део предачке лозе, и друго, препуна је духовних и физичких преправака, обогаћења која су јој буквално предали други људи. Целовита личност нисте, док се не употпуните драгоценим деловима Другог.

* Почетком прошлог века (и раније) у крајевима Војводине, међу неученим светом, реч *сїерма* није била позната. Уместо ње константно и доследно употребљавала се реч *сила*.

САВЕСТ

Савест вам је: или најблагороднији чувар-саветник, или најнемилоснији осветник-мучитељ.

СТРАХ

Корен човековог страха је у непознавању света: стајати пред грдосијом, а не знати шта је, какав је и каква му је намера!

НЕВОЉЕ СА ЗНАЊЕМ

Мегакосмос, или мултикосмос, је физичка форма свепостојања. Још се не зна на који начин егзистује овај генерални феномен. Осим физичког, постоје, разуме се, и други начини *постїојања* уопште. Ради се о Бићу као таквом. Суштина и облик свепостојећег манифестују се кроз људско знање. Људско знање захвата колико може, све више се о Свету зна. Али то је знање у процесу, оно је знање узето условно, оно је у развоју, то значи и у могућем преформирању, делимично или у целини, током времена одбацивано, или трансформирано у нова сазнања, која, међутим, имају исти карактер као и ранија. Онтолошки, стварни свет јесте. Али то је утврђено само текућим увидом, текућим степеном увида, знањем човека какав је данас, и каквим средствима сазнања располаже, потврђено само у оквирима његове логике, *науке*, дакле *чулне* логике човекових могућности. То

не значи да се плодови животног интереса свесне и способне врсте могу посматрати само негативно. Било би сасвим тако и људска врста не би имала никаквог изгледа, да у њој, очигледно, не постоје и други начини спознавања космичке тајне, који *и нису суйројсїстављени сазнавању љуштем науке*, напротив. Те другачије врсте и другачији начини спознавања укупности света, у ствари, једино и омогућују науку, па чак и разум сам. То су моћи чији је примат Дух, и оне чине да је наука уопште могућа. Све оно што човек на било којем пољу увиђа, *видја*, стремљење је Свекосмосу као Једном.

ПАРАДОКСИ НАУКЕ И УНИВЕРЗУМА

Истина је да је постојање разумних, осећајних и фрагилних бића у немилосрдном Космосу апсолутно парадоксално. Искуство човека – образованог или необразованог, са неким знањем или без њега, као и само његово мишљење и осећање света – у потпуности је под сенком те парадоксалности. Можда би грчка реч *парадоξος* и била најпогоднија да се њоме изрази бар досадашње наше знање и осећање великог Свемира, како у целини тако и у појединостима. Увек ми се чинило да је наука не само посвећена томе да овај парадокс објасни, него и да га отклони, сузбије, уништи, тиме што ће велику хармонију, резултат збира свих парадокса на којем је Биће засновано, уклопити у неку своју непротивречну, стабилну и константну теорију. Показао сам да не потцењујем науку, али држим да теорије, с подтекстом који је увек напет ка коначности сазнања, нису уопште потребне. Једно сувисло схватање Омникосмоса, благо и помирљиво, које је у смерности, поштовању и с искреним дивљењем озарено лепотом Божјег света, било би довољно. Али западна философија углавном је склона „победи човека над природом” и она подстиче и подјарује подухвате којима је циљ триумф људског знања над бесконачним тајнама свепостојећег. Охолост ума заменила је природан живот, односећи се безобзирно према истини да су путеви Божји скривени. Парадокс је сама помисао једне врсте на једној планети (једног сунчевог система једне галаксије која садржи стотине милијарди звезда, у галаксији која је тек једна међу стотинама милијарди других галаксија, не рачунајући остале васионе) да се разуму који мења свет могу испевати химне у Систему што је несагледив јер нема краја. Нарушавајући тајну Великог Смисла који је апсолутан и бескрајан, несазнатљив, и не схватајући истиниту метафору бесконачности видљивог и невидљивог, појмљивог и непојмљивог, простог и сложеног, човек свет може да сагледа само као парадокс. Парадокс свега се законито указује из угла

материјаног и чулног, из угла логике и кусог језика науке, дакле из угла човека чије знање се равна са моћи, док се до царујуће хармоније света може доспети искључиво путем апстракције свепрожимајућег духа.

*

Шта је научно сазнање? Блистави умови се боре против парадокса. У истој мери колико опитом, и колико врстом мисленог опита – математиком, толико и интуицијом, размишљањем и стеченим наслеђем људског знања, научници се труде да докуче нове чињенице, поставе налазе који ће бити што даље од парадоксалности, од двозначних резултата, па и од самог решења једначина иза чијег знака једнакости искачу ознаке за бесконачно. А шта ако је свепостојећи свет парадокс сам по себи, о чему има доказа више него довољно? Парадокс, двозначност, противречност, хаос, бескрај, за науку значе погрешку у рачуну. Она жели извесност света – своју претпоставку, идеју, назор, замисао, која ће се поклопити са стањем у надмоћном свету реалности. Беспрекорна једначина науке узима се као тачан налаз о природи. Мање је познато да наука навелико оперише и прилагођавањем рачуна, приближношћу, апроксимацијом, забашуривањем, спекулацијом, натезањем, да постоје чак и попустљиви методи (на пример принцип тзв. *џерџурбајивног џрисијуа*) који омогућавају да се уопште и предузме рачунање. Осим тога – други појединци научници, што је најчешћи случај, имају свој сопствени начин, посебан пут, друкчије једначине и, наравно, често друге и другачије резултате, зависно од броја и карактера непознатих, од самог алгорита и од других чинилаца. Фама егзактног само је службени ореол науке (*ехастус – џачан*). Егзактног нема ни у природи, јер су закони само уопштавања, док изузеци и одступања врве на све стране. Алберт Ајнштајн је срушио (допунио) законе великог Исака Њутна, доказао је да је свемир изобличен, спојио је простор и време у један феномен, утврдио брзину светлости, доказао истоветност материје и енергије итд. То све није баш у складу са здравим разумом, а ни с духом дотадашње науке. У *Оиџијој џеорији релатиџивиџеџа* задржао је као подлогу света материјалну средину која прожима просторвреме, (*еџар*), а то је, заправо капитална и чврсто постављена идеја Анаксимандра Милећанина, (око 610–546. год, пре н. е.), сетите се *аџејрона*, којој се најновија теоријска физика увелико враћа трагањем за Хигсовим пољем. АА се касније тога одрекао, али се поново покајао. Међутим, остао је најљући противник квантне механи-

ке и принципа *неодређености*, – доказаног принципа микросвета, а тим и света уопште – који се заснива на непредвидљивим, дивљим флукуацијама материје. Консеквенција квантне теорије јесте та да се о свету може утврдити само степен вероватноће, његова *вероватноћа*, а не његово *сигурно сисање*, рецимо истовремено положај и брзина честице. И као противника велике квантне теорије, Ајнштајна у неку руку можемо означити као преломни моменат и појаву у савременој физици, човека који је изменио кристално јасну и лако појмљиву Њутнову небеску механику без парадокса, али и човека који је одбацио мисао о флукуацији не само ентитета испод Планкове константе, него принцип вероватноће у целини, која, на пример, открива истовремено пролажење једне честице кроз два одвојена отвора на прегради. Очигледно је да се приступ природи и њеним законима и теоријски приближио неегзактном. Најновији проналазак Хиксовог поља и *хиџса* као честице уводи наше знање у свет природе која је далеко од крутог понашања у оквирима превазиђене човекове логике и нарочито у оквиру општег погледа на стварни свет путем здравог разума, на који, разум, уосталом, истинито постојећи природни свет није никада ни био постављен. Парадокс, бар по квантној физици, више у науци није странац. Парадокс у природи је одавно одомаћен, поменимо само већ овладало схватање да је свет састављен од небројених, напоредних, универзума, одвојених толико један од другог да је комуникација међу њима апсолутно немогућа, па према томе немогуће ће бити и наше знање о физици „до краја“! И у самој нашој галаксији небеска тела су толико удаљена једна од других да ни светлост, која је најбржа од свега што постоји, с удаљених Сунаца до нас, кроз све време постојања, није још ни допрла. Никада о њима ништа на научни начин нећемо сазнати!... А ипак ћемо знати! А како? Па онако како и наши стари. Средствима човековог духа и духа ствари по себи, а којима наука као таква, уз сав напредак, и уз сву нашу жељу за њен напредак, никада неће и не може дораси. У будућности планете Земље, ако је буде, људски ум, осећања, интуиција, дар, чула, екстрасензорни и духовни човеков састав као складна целина, саградиће представу о Свету сасвим другим путем и начином. Човек ће, као некада Буда, своју философију схватити једноставно, једним удахом, непосредно, као чисти зор. Између осталог и зато што међу људима неће више бити надметања, предњачења и себичности као данас. Неће бити Нобелових, ни других, награда. Сам живота као такав, препун сасвим другачијих, лепих и достојанствених, свечаних и смислених бављења, биће довољан подстицај свакој јединки и свим живим људима уопште.